

NORDENS STORA DRAMA

Av f. utrikesminister FELIX CIELENS¹

HÅRDA stormar ha blåst över Europas Nord sedan september 1939, då det stora världsåskvädret bröt ut. Vilka stormar komma ännu att härja? För att kunna förutse det stora nordiska dramats nästa akt måste vi kort analysera vad som redan utspelats. De militära och politiska händelserna i Europa sedan september 1939 följa inte tillfälligtvis på varandra utan ha ett djupare, ofta osynligt orsakssammanhang. Det finnes mellan dem en betingad växelverkan i tid och rum.

1. När utrikesminister von Ribbentrop i augusti 1939 plötsligt undertecknade icke-angreppspakten med utrikeskommissarie Molotov stod det fullt klart, vad som dolde sig bakom denna till synes oskyldiga överenskommelse: Stalin gav fullt avsiktligt Hitler fria händer i ett krig mot Polen, liksom i ett krig mot England och Frankrike. Vidare fick Hitler fria händer mot Danmark och Norge. I gengäld skänkte rikskanslern Ryssland handlingsfrihet mot Finland, de baltiska staterna, östra Polen och Rumänien (Bessarabien). Programmenligt erövrade Stalin hösten 1939 såsom Hitlers allierade Polens östra provinser, tilltvang sig med krigshot militära och marina baser i Baltikum och överföll Finland. För de tre baltiska staterna var detta början till slutet för deras oavhängighet. Från första stund när de ryska baserna upprättades var detta tydligt för alla utom för de officiella bärarna av statsmakten i de tre baltiska staterna; de ledande varken ville eller kunde förstå vad som var å bane, ty eljest skulle de ha avböjt Moskvas fordringar och gemensamt uppbadat de baltiska folken att med vapenmakt försvara den nationella friheten, på samma sätt som Finland senare har gjort.

Efter nio månader visade sig de katastrofala verkningarna av

¹ Förf. till denna uppsats, som är socialdemokrat, var tidigare Lettlands utrikesminister samt sedermera sitt lands minister bl. a. i Paris. Förf. uppehåller sig f. n. i Sverige, dit han för någon tid sedan flytt från Lettland.

Sovjetunionens tidigare partiella ockupation av Baltikum — en ockupation som Moskva hade genomfört på grundval av 1939 års s. k. vänskapsfördrag! I juni 1940 införlivades de baltiska staterna i Sovjetunionen med våld och list, genom öppet brott mot internationella fördrag och mot de tre ländernas konstitutioner.

Ehuru de baltiska staterna inte hade någon politisk förbindelse med det skandinaviska blocket som sådant, befunno de sig dock i nästan samma politiska situation som detta. Belägna vid Östersjön drabbades de av liknande politiska och militära tryck, som Östersjöns stormakter kunde och ville utöva på Norden. Denna »ödesgemenskap» mellan Norden och Baltikum var inte blott beroende av läget i Östersjön utan även av de moderna trafikmedlen, som överbunnit avstånden. Redan upprättandet av sovjetbaser i Baltikum 1939 betydde en mycket viktig maktförskjutning till Rysslands förmån i Östersjön. Denna tangerade direkt Sveriges säkerhetsintressen. Dessa berördes än mer, när Ryssland genom sitt krig mot Finland trängde ytterligare fram mot Östersjön vid »arrenderingen» av Hangö. Men de tyska motvikterna ökades också genom ockupationen av Danmark och Norge.

2. Efter sitt geografiska läge är Finland icke egentligen en nordisk utan en baltisk stat. Under de första frihetsåren sökte finnarna också själva etablera samarbete med de andra baltiska staterna, för att tillsammans med dem vinna garanti för den gemensamma säkerheten och för det nya status quo vid Östersjön. Den främste exponenten i Finland för denna baltiska orientering var utrikesminister Holsti. Efter några år hade emellertid Finland svängt om. Det ville avlägsna sig från den politiska farozon, som Baltikum utgjorde, och rent av isolera sig. Finland trodde sig kunna vinna den största säkerheten genom sin geografiska avskildhet vid Europas nordligaste rand, liksom genom sin neutralitet och sin samverkan med de gamla skandinaviska staterna. Och likaväl råkade det redan i världskrigets tredje månad in i ett fruktansvärt krig.

När Finland vägrade att följa de baltiska folkens exempel och avböjde de ryska kraven, släppte Kremles makthavare sovjetimperialismens stora krigsmaskin lös mot det lilla Finland. Överfallet föranleddes varken av gränsstridigheter eller av Sjdanovs, generalguvernörens i Leningrad, nationalistiskt övermodiga förebråelser mot Finland. Det ryska angreppet mot Finland syftade, precis såsom den första framstöten mot Baltikum, till att delvis bringa i uppfyllelse den bonapartistiskt ryska nyimperialismens stora pla-

ner. Enligt min uppfattning önskade Sovjet redan då helt enkelt söndertrasa den fria demokratiska finska republiken, för att på dess ruiner och med röda arméns hjälp upprätta Kuusinens kommunistiska regim. Detta mål var blott »ein Mittel zum Zweck»: det egentliga målet var att erövra det absoluta politiska och strategiska herraväldet vid Östersjön gentemot Tyskland och Sverige, liksom gentemot varje annan makt som skulle kunna sända sin krigsflotta in i Östersjön (England). Den som härskar över Hangö och Ålandsöarna, Ösel, Windau och Libau och äger en stark marin behärskar också strategiskt och politiskt Östersjön (se amiral Herrmann Kirchhoff »Die Seemacht in der Ostsee»). Den maktställning, som Sovjet skaffat sig vid Östersjön hösten 1939 i Baltikum och våren 1940 i Finland, befästes i juni—augusti 1940, då de tre baltiska staterna annekterades och helt militärt besattes. Däremot hindrade Finlands hjältemodiga försvar i vinterkriget Sovjetryssland från att besätta eller bemäktiga sig Ålandsöarna.

Herradömet vid Östersjön, dominium maris Baltici, är emellertid icke blott en viktig politisk och strategisk betingelse i kampen om makten över den samlade Norden eller Nordosteuropa utan även för Europa överhuvud taget. I den senare meningen är det baltiska dramat blott den första och det finska blott den andra akten i den gemensamma nordiska ödestragedien.

Det är en historisk fråga för sig, varför Kreml den 12 mars 1940 avbröt kampen om Finlands och därmed Ålandsöarnas totala erövring. Om detta har mycket skrivits i världspressen. Wilhelmstrasse skulle ha givit ett gott råd åt sin dåvarande allierade att inte spänna bågen för högt i Finland resp. vid Östersjön. Snarare synes en annan version bättre svara mot fakta: sedan Sovjetunionen enhälligt uteslutits ur Folkförbundet — något som var ett utomordentligt hjältedåd i jämförelse med den svaghet, som N. F. lade i dagen i japansk-kinesiska och italiensk-abessinska krigen — skulle Moskva ha fruktat att råka i krigisk konflikt med England och Frankrike. Känt är ju också att Frankrike i början av år 1940 var berett att skicka en expeditionskår av 100,000 man över Norge och Sverige till Finland mot den av N. F. såsom angripare utpekade Sovjetunionen.

Alltnog, vid årsskiftet 1939/40 stod Sverige mycket nära faran att indragas i kriget. I första akten av det stora nordiska ödesdramat stod Sverige icke såsom en neutral åskådare. Moraliskt, politiskt och materiellt understödde Sverige den gången Finland såsom förkämpan för Skandinaviens säkerhet.

3. I mars 1940 publicerade jag i den amerikanska månadstidskriften »Europe», som utkom i Paris, en artikel, där jag i samband med Moskvafreden analyserade Östersjöns och Nordens betydelse i det andra världskriget. Jag framhöll: 1) Östersjön och Norden komma att spela en mycket viktigare roll i det andra världskriget än i det första; 2) mellan alla politiska och strategiska händelser i eller omkring Norden och i eller vid Östersjön finns ett allmänt och direkt sammanhang; 3) Rysslands framstöt över Baltikum och Finland mot Östersjöns östra strand kommer mycket snart att ha till följd Tysklands strategiska och politiska framstöt mot Östersjöns västra strand, särskilt då mot Danmark och Norge men måhända rent av också mot Sverige. Två veckor efter det att denna prognos offentliggjorts trängde den tyska krigsmakten in i Danmark och Norge. Plötsligt måste Skandinavien övertyga sig om att dess »splendid isolation» blott var en illusion. Ensamt Sverige skonades men för andra gången stod Sverige endast en hårsman från kriget. Att Sverige våren 1940 inte ockuperades av Tyskland kan varken förklaras med Berlins lojalitet eller Sveriges dåvarande militära styrka.

Under det andra världskrigets första period (september 1939—juni 1941), d. v. s. under samarbetet mellan Hitler och Stalin, hade Tyskland och Ryssland enats om rovets delning. Att så var fallet framgår av Polens fjärde delning, vilken skedde utan konflikt. Berlin avgav ingen officiell protest mot Moskva, när Röda armén trängde fram i Baltikum och Finland, trots att Tysklands stora intressen vid Östersjön då anfäktades. Moskva i sin tur protesterade inte heller, när Tyskland besatte Danmark och Norge, trots att denna ockupation berörde Rysslands direkta intressen såsom östersjömakt. Det torde därför inte vara något fel som man begär, när man säger: Rummet kring Östersjön delades redan 1939 på Moskvakonferensen eller kort därpå av Ribbentrop och Molotov i två zoner — de baltiska staterna och Finland till Ryssland, Danmark och Norge till Tyskland. Sverige lämnades plats såsom en neutral mellan de bägge officiellt samarbetande men reellt rivaliserande stormakterna.

4. Det kan inte gärna råda något tvivel om att ryssarna trängde in i Baltikum och Finland med Hitlers goda minne. Härför talar den tyska evakueringen i Baltikum redan innan dessa stater fullständigt ockuperats av Sovjetryssland. Härför talar också att Tyskland officiellt erkände Rysslands annektion av Baltikum, såsom det klart framgår av det tysk-ryska gränsfördraget från ja-

nuari 1941. Tyskland är den enda stormakt, som en gång folkrättsligt erkänt Baltikums uppgående i Sovjetryssland.

På detta totala samarbete mellan den röda och den bruna imperialismen följde kriget dem emellan. Vintern 1940/41 måste Hitler ha insett att England varken skulle kapitulera eller inlåta sig på en kompromissfred med Tyskland på Rysslands bekostnad. Därför drog Hitler samma ödesdiga slutsats som Napoleon gjort. Efter Frankrikes och Rysslands dåvarande samarbete, efter Tilsit och Erfurt kom till sist Napoleons stora fälttåg mot Moskva för att slå England genom att slå Ryssland och för att nå Indien över Ryssland. Hitler som, enligt vad som säges, inbillat sig vara det tjugonde århundradets Napoleon, ehuru utan dennes fel — ville förhoppningsfullt den 22 juni 1941 börja, vad Napoleon den 22 juni 1812 ehuru förgäves påbörjat: att slå i öster för att vinna i väster. Sedan Balkan erövrats av tyskarna i mars och april 1941 var Rysslands neutralitet icke längre nödvändig för tredje riket. Den stora tyska anabasis över Ryssland mot Indien sattes i gång.

Därmed började det stora nordiska dramat fjärde akt, i vilken Tyskland och Ryssland voro huvudaktörerna samt de baltiska staterna och även Finland fingo spela blott enkla biroller. I juni 1941 inleddes Tysklands öppna kamp om det absoluta herraväldet i Östersjön. Med ett slag fördrev »Wehrmacht» ryssarna ur Baltikum, där Hitler själv låtit dem etablera sig. Tyskland besatte Litauen, Lettland och Estland. I Finland stodo vissa tyska truppstyrkor. Den tyska krigsmakten behärskade nu totalt läget i Östersjön. Tyskland hade vunnit en mycket viktig strategisk position för att behärska inte blott Norden och Nordosteuropa utan också en mycket stor del av Europa i övrigt.

Vad denna Tysklands hegemoni betydde för den enda återstående östersjöstaten veta vi alla: Sverige måste mot sin vilja göra åtskilliga eftergifter mot Tyskland. Vad ett tyskt dominium vid Östersjön skulle ha betytt för Europas framtid är för ögonblicket, i juni 1944, blott en abstrakt teoretisk fråga. Efter Tysklands stora katabasis från Volga till Prut, från Moskva till Beresina och från Neva till Narova å ena sidan och efter västmakternas framgångsrika invasion å den andra står Tredje riket inför det nära hotet av sammanbrott. Troligen är det nordiska dramat fjärde akt, där Tyskland spelade en huvudroll, redan slut.

5. Sedan de allierades strider i öster och väster nu strategiskt synkroniserats har också det stora nordiska ödesdramats femte akt spelat upp. Och liksom i ett klassiskt drama skola alla medver-

kande nu visa sig i den sista akten på scenen för att gripa in med sina sista krafter, även om händelsernas allmänna skickelsedigra gång redan dömt flera av de medverkande till döden. Och i denna slutakt kommer England, Ryssland och U. S. A., att spela en huvudroll, men också Tyskland, liksom de mindre staterna — Finland, Estland, Lettland och Litauen å ena sidan samt Danmark och Norge å den andra — komma att gripa in och kanske påverka utgången.

Nu ilar med tunga steg österifrån den ryska jätten in på stor-scenen för att till sist slå ned det lilla Finland. Finlands erövring är troligen även i dag ett politiskt mål för den ryska nyimperialismen. Och från finskt territorium kan den ryska generalstaben i tre riktningar organisera strategiska uppmarscher mot den tyska militärmakten. För det första: genom att besätta Nord-Finland skulle Röda armén nå fram till norska gränsen, och för Norges befrielse har Ryssland för ett par månader sedan visat ett livligt intresse och till och med pakterat en beredskap att aktivt och direkt delta i denna operation. För det andra: genom att besätta Hangö, Åbo och Åland skulle den ryska marinen vinna en strategisk triangel av stor vikt för behärskandet av Östersjöns norra del. För det tredje: från de finska sjö- och luftbaserna skulle den ryska marinen och det ryska flyget kunna inleda strategiskt mycket viktiga operationer mot Reval och Baltischport, mot de befästa öarna Ösel, Dagö och Wormsö samt mot de lettiska hamnarna Windau och Libau. Vad dylika ryska operationer i ryggen på den tyska lantfronten i Baltikum skulle kunna betyda ligger i öppen dag, särskilt i det ögonblick då ryssarna övergå till generaloffensiv mellan Narva och Vitebsk. Denna generaloffensiv mot Baltikum har också redan inletts. Ryssland vill, kort sagt, utdela tunga avgörande slag mot den tyska militärmakten i dessa områden för att efter det andra världskriget tillförsäkra sig det fullständiga herraväldet vid Östersjön.

Dessa ryska planer har man förstått och dechiffrerat både i Helsingfors och Berlin. Inte bara för Finland och de baltiska staterna utan också för Tredje riket gäller det nu livet. Därför reagerade man också i Berlin synnerligen kategoriskt mot ryssarnas offensiv mot Finland, därför att man i Berlin helt känner Östersjöns politiska och strategiska värde.

Man behöver inte vara någon profet för att förutsäga att västmakterna i denna slutakt plötsligt komma att uppträda som agerande. På Röda arméns framstötter i Finland och Baltikum följer

troligen anglo-amerikanernas invasion i Danmark och Norge, vare sig denna utgår från Island mot Norge eller riktar sig mot Nordsjökusten mellan Kielkanalen och Esbjerg.

Förvisso kommer slutstriden om herraväldet vid Östersjön att bli både skarp och dramatisk. Liksom i varje klassiskt drama skola många av de medverkande vid slutet ligga döda på marken. Hur härmed än må gå, ett står fullt klart: 1) alla politiska och strategiska händelser i Nordeuropa kring Östersjön äga under detta andra världskrig ett djupt sammanhang; och 2) Nordeuropa och Östersjön måste tillmätas en mycket större betydelse i denna andra kamp mellan stormakterna än i det första världskriget.

Stockholm den 29 juni 1944.